

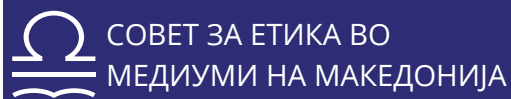

ОПШТЕСТВЕНОТО ПОВРЗУВАЊЕ И ВКЛУЧЕНОСТА ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ГОВОРОТ НА ОМРАЗА

Јуни, 2021

Автор: Сеад Џигал

Издавач: Совет за етика во медиумите на Македонија

СЕММ е корисник на институционален грант од програмата Цивика Мобилитас.

Подготовката на публикацијата се реализираше со поддршка од Програмата ЦИВИКА Мобилитас и Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC).

Содржината во публикацијата е единствена одговорност на Советот за етика во медиумите на Македонија и на ниту еден начин не може да се смета дека ги одразува гледиштата на Цивика мобилитас и Швајцарската агенција за развој и соработка (SDC)

СОДРЖИНА

Вовед	3
Поврзување и вклучување на општествените чинители во борбата со говорот на омраза	4
Искуствата во С. Македонија во општественото поврзување против говорот на омраза	7
Примери и искуства од други земји во справување со говорот на омраза	8
Заклучоци и насоки за унапредување на општественото поврзување во справувањето со говорот на омраза	12

ВОВЕД

Терминот „говор на омраза“¹ се користи за именување на широк спектар² од комуникациски средства за ширење на омраза и нетрпеливост. Како поим тој ги поврзува двата пола на комуницирањето и на насилството, односно преку различни симболичко-знаковни форми ги отсликува односите помеѓу комуницирањето и насилството, како што се, на пример, насилството предизвикано од омраза или, пак, кривични дела од омраза. Секој говор на омраза не резултира во физичко насилство, но во најголемиот број случаи тој се повикува на насилството, се заканува со него или го презентира како најдобро или единствено средство за разрешување на некој конфликт или различност. Во свеста на оној кој користи говор на омраза „потребата од насилство“ се оправдува и се прифаќа како неопходно средство за надминување на некој постоечки конфликт.

Кога станува збор за говорот на омраза како вербално средство за манифестација и поттикнување на омразата, мошне важно е да се напомене дека различните групни идентитети преку негово користење складираат своевиден знаково-симболички инвентар, од изреки и етикетирања, преку стереотипи, навредлив јазик, дискриминирачки поими, до слогани, логоа, песни, мимови, наративи и теории на заговор. Овој комуникациски инвентар заснован на говор на омраза во дадени поволни околности за ескалација на конфликтот многу лесно се трансформира од *констатативен* во *перформативен* комуникациски материјал, говорено со поимите на теоријата на говорни акти³. Со други зборови, тој станува клучно средство не само за комуникација, туку и за „акција“, односно за мобилизација и за ескалација на насилното однесување⁴.

Истражувачите потврдуваат дека говорот на омраза има важна улога во т.н. дефинирање на *симболичкиот поредок на општеството*, односно тој ги комуницира пораките од комуникациското средиште кон заедницата кои се опасностите за општеството, кој е отворениот или прикриениот непријател на народот, кој е системот на вредности што треба да се брани, и така натаму. Преку ова, говорот на омраза идеолошки и политички лесно се инструментализира за своевидно социјално позиционирање на општествените чинители и групации, односно посредно или непосредно учествува во тоа кој треба да биде водач или бранител во општеството, кој треба да се изолира или оттуѓи од општеството, и така натаму.

Можеме да напоменеме дека во изразот „говор на омраза“, поимот „говор“ се користи во поширока семантичка смисла и не ги ограничува формите во кои тој се јавува. Тој најчесто се јавува во (а) вербална форма, но може да се пројави и во (б) вербално-визуелна или во (в) чиста визуелна форма, односно покрај јазикот може да користи комбинирани форми

¹ „Потеклото на терминот е од англоамериканскиот израз hate speech, кој подразбира говор што содржи омраза“. Ненад Живановски (2017), „Законот во сенка на политичкото толерирање на говорот на омраза“, Македонски институт за медиуми, Скопје, стр. 4.

² „За говорот на омраза е карактеристично што тој е хетероген, со широк спектар на рефлексива врз социјални групи и заедници: од интер и интра етничка конфликтност во јавниот дискурс, до омраза кон групации диференцирани по религиски (не)убедувања, политичка припадност, полова различност или сексуална определба“, исто, стр. 3.

³ Austin, J. L., John Langshaw (1975) *How to do things with words* (2nd ed.). Harvard University Press, (2) Littlejohn, S. (2009), „Speech act theory“, *Encyclopedia of communication theory* (стр. 919–921). SAGE Publications.

⁴ Орданоски, стр. 6, „Во своите екстремни форми, толерирањето на говорот на омраза може да доведе и до масовни организирани насилства кон цели идентитетски групи, а во екстремни случаи и до форма на организиран геноцид“.

како графити, симболи, логоа, фотографии, интернет мимови, гифови, видеа и така натаму⁵. Говорот на омраза лесно ги менува комуникациските форми, се трансформира и честопати има изразен потенцијал вирално да се шири преку новите онлајн платформи за комуникација. Комуникацијата на Интернет го олеснува користењето на говорот на омраза во голема мера, покрај другото и поради големиот број на начини за анонимно комуницирање. Овие комуникациски фактори на новите технологии ги поттикнуваат корисниците да практикуваат говор на омраза со уверување дека под закрила на анонимноста и при физичка дистанца со објектот на омразата нема да трпат последици или санкции од користењето на говорот на омраза.

ПОВРЗУВАЊЕ И ВКЛУЧУВАЊЕ НА ОПШТЕСТВЕНИТЕ ЧИНИТЕЛИ ВО БОРБАТА СО ГОВОРОТ НА ОМРАЗА

Анализите на говорот на омраза потврдуваат дека се работи за сложена појава, која преку комуникацијата и медиумите навлегува во сите пори на општеството. За справување со него неопходен е мултилатерален, мулти-институционален и мулти-секторски приод, кој континуирано ќе работи и дејствува врз негово детектирање, санкционирање и сузбивање, со цел да се оневозможи виреење и развивање на т.н. „култура на омраза“ како широкоприфатена појава во општеството. Од искуствата во други земји кои се справуваат со говорот на омраза, станува сосема јасно дека говорот на омраза има длабоки корени во општествата, односно тој долгорочно се развива и еволуира со динамика која зависи од општествените околности во кои се појавува. Во таа смисла, мултилатералниот приод, односно општественото поврзување и вклученоста на главните чинители за негово оневозможување се покажува како нужен и неопходен услов за ефикасно дејствување против него. Со компаративна анализа на искуствата од разни земји и од меѓународните активности, општественото поврзување против говорот на омраза се потпира на неколку клучни столбови:

(а) ПРАВНО-ИНСТИТУЦИОНАЛЕН СТОЛБ – Создавање на законска регулатива и правни инструменти за санкционирање на говорот на омраза, како и институционална мрежа која ја спроведува легислативата. Клучен чекор во зајакнувањето и подобрувањето на законската рамка е хармонизацијата на законодавство во рамките на правниот систем, а во делот на имплементацијата е соработката и координацијата на институциите.

(б) МЕДИУМСКИ СТОЛБ – Градење и развивање на регулациски и саморегулациски системи кај медиумите, со цел да се оневозможи ширење на говорот на омраза во медиумите и средствата за масовна комуникација.

⁵ Бачовска, Михајлова и Шекерџиев (2013), „Слобода на изразување и говор на омраза“, Организација за безбедност и соработка во Европа (ОБСЕ), Скопје, стр. 26, „ Говорот на омраза како концепт се однесува на цел еден спектар на негативен говор, протегајќи се од говор кој изразува, поттикнува, повикува или промовира омраза, до повредливи зборови и епитети, па дури и екстремни примери на предрасуди, стереотипи и пристрасност. Покрај директниот говор, говорот на омраза вклучува и многу други форми на изразување: јавно користење на навредувачки симболи, нивно експлицитно прикажување на паради, протести, јавни обраќања и слично, палење на крстови, палење на знамиња, испишување на графити, лепење на плакати, делење и дисеминација на летоци со таква содржина, изразување преку ТВ и радио и од поново време, изразување на Интернет“.

(в) ГРАЃАНСКИ СТОЛБ – Активности во граѓанскиот сектор кои можат да бидат значаен придонесувачки фактор во справувањето со говорот на омраза. Поради дисперзираноста на говорот на омраза, граѓанските организации, како еден од клучните чинители во директната комуникација со граѓаните, се покажуваат како еден од најефикасните субјекти за детектирање и справување со говорот на омраза.

(г) ПОЛИТИЧКИ СТОЛБ – Вклученост на политичките партии и организации, како и други политички базирани групации (движења, иницијативи, асоцијации, и сл.) во општественото поврзување против говорот на омраза. Овој сегмент е сè поважен поради зголемената организирана (зло)употреба на говорот на омраза за политички цели. Преку различни форми на т.н. политички популизам или екстремизам, во многу земји сè повеќе се појавуваат случаи на политичко раздвижување и групирање врз основа на ширење на своевидни „политики на омраза“, односно инструментализирање на омразата за активирање и мобилизирање на политички пасивни или маргинализирани групации. Овие негативни трендови на политичко манипулирање со наративите и говорот на омраза најдиректно можат да се сузбијат со директно инволвирање и повикување на одговорност на клучните политички чинители во општеството.

(д) ИНФРАСТРУКТУРНО-СЕРВИСЕН СТОЛБ – Овој столб ги вклучува провајдерите на јавните комуникациски услуги и онлајн платформите на кои се достапни социјалните мрежи. Со изградени позитивни практики за пријавување и регулирано блокирање или отстранување на содржините може значително да се придонесе во борбата со говорот на омраза. Во овие случаи потребна е внимателност за да не дојде до пристрасност и злоупотреби во системот на отстранување на содржините, а со тоа и да се загрози слободата на говор.

(ѓ) ОБРАЗОВЕН СТОЛБ – Конечно, овој столб подразбира развивање на образовни средства, методи и материјали справување со говорот на омраза, преку вклучување на едукациски содржини во формалното и неформалното образование, во форма на настава, обуки, тренинзи, работилници, и друго, приспособени за различни социјални и возрасни групи.

Во делот на посочениот правен столб за справување со говорот на омраза, во случајот на С. Македонија може да се каже дека земјата има солидно композиран правен систем за справување со говорот на нетолеранција и говор на омраза. Во овој аргументациски контекст може да се додаде и дека „Македонската регулаторна рамка ги следи упатствата на ЕКЧП за да се овозможи законско уредување на ‘говорот на омраза’ преку управните, граѓанските и кривичните законици⁶“.

Правно-законскиот систем има три клучни компоненти кои треба да бидат системски браник против говорот на омраза, во содејство и поддршка од останатите правни алатки и постапки: Кривичниот законик, Законот за спречување и заштита од дискриминација и Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Со Кривичниот законик⁷ правно се регулираат појавите во „јавното комуницирање на јавни платформи на интернет што содржат говор или поттикнување на насилство и омраза“. Овде се вклучени и дигиталните, односно онлајн медиумите, преку формулацијата „информациони системи“. Иако овие дела се опфатени во законите, нивното спроведување не е доследно, особено во делот на прекршувањата

⁶ Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „Водич за мониторинг на говорот на омразата“, стр. 18.

⁷ Во следните членови на Законот: 144, 173, 318, 319, 407а, 417. Загрозување на сигурноста, Член 144: (став 1), член 318, Одбрување или оправдување на геноцид, злосторства против човечноста или воени злосторства член 407-а, член 417 (став 1и став 3).

на законите на интернет. Од повеќе случаи кои биле судски процесирани или сè уште се во судска постапка, досега нема пресуда за говор на омраза⁸. Исто така, во Законот за спречување и заштита од дискриминација се присутни редица правни лекови за појавите од оваа област⁹. Клеветата и навредата како дела се отстранети од Кривичниот закон и се уредени со „Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета“. Како дел од системските правни решенија предвидени во овој Закон, важно е да се посочи дека лицата или субјектите кои сметаат дека се предмет на навреда или клевета имаат право да поднесат „барање за објавување одговор, демант или исправка во рок од седум дена од денот на објава, но не подоцна од еден месец од нејзиното објавување“. Законот за граѓанска одговорност, освен што ги декриминализира овие дела, исто така, ги ограничува паричните казни за нив и овозможува „утврдување граѓанска одговорност за навреда и клевета, како и надомест на материјална или нематеријална штета што произлегува од навредата или клеветата“. Овие постапки временски се ограничени на 3 месеци од објавувањето и можат да бидат предмет на застарување.

Во делот на вклученоста на медиумскиот столб за справување со говорот на омраза, член 48 од Законот за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги законски го дефинира ова прашање¹⁰. Во тековниот медиумски еко-систем говорот на омраза многу често се појавува на информативните веб-страници и на социјалните мрежи. Социјалните мрежи од страна на медиумите честопати се користат како извор на непроверени информации, па имајќи го предвид медиумското конвергирање и политичко групирање, електронските и онлајн медиумите честопати овие содржини, поради нивната провокативност, ги репродуцираат и го зголемуваат нивниот досег до пошироката јавност. Клучните постулати на етичкото и професионалното информирање, кои треба да бидат брана за говорот на омраза и за нетолеранцијата, се заобиколуваат преку разни постапки кои се олеснети на интернет. Најчести појави се објави на написи без автор, непрецизни или затскриени извори на информации, отсуство на другата страна, недозволено преземање содржини и различни форми на манипулативно мешање на информации и коментари.

Информирањето многу често од општествено корисна и одговорна дејност преминува во „информациска војна“ на разните групации во општеството и во таа борба медиумите се грубо инструментализирани за меѓусебна пресметка. Во ваков социо-политички контекст медиумите го запоставуваат јавниот интерес и стануваат интегрален дел од групите од интерес кои се борат за одредена моќ и позиции во општеството. Говорот на омраза и нетолеранцијата се еден од главните средства во овие негативни општествени и комуникациски појави. Покрај говорот на омраза, дискриминацијата и повиците за насилство честопати се испреплетени со него и се дополнуваат комуникациски, доведувајќи ги во директна опасност оние кои се цел на ваквото медиумско известување. Неказнивоста на овие прекршувања доведува до тоа овие аномалии да се повторуваат, да се пренесуваат и да се експлоатираат како своевиден „конвенционализиран начин на политичка борба со неистомислениците“. Неспроведувањето на законите и газењето на етичките принципи создава проширена култура на нетолеранција и конфликтност кои ги загрозуваат и лесно ја нарушуваат општествената стабилност и поредок.

⁸ Живановски, 2017, стр. 7.

⁹ Подетално во Живановски, 2017, стр. 8-9.

¹⁰ Агенција за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, „Водич за мониторинг на говорот на омразата“, Скопје, РС. Македонија, стр. 19.

ИСКУСТВАТА ВО С. МАКЕДОНИЈА ВО ОПШТЕСТВЕНОТО ПОВРЗУВАЊЕ ПРОТИВ ГОВОРОТ НА ОМРАЗА

Со цел поефикасно справување и координирање во борбата со говорот на омраза во С. Македонија во јануари 2019 година беше формирана „Мрежата за борба против говор на омраза во медиумите“, чиј иницијатор и координатор е Советот за етика во медиумите на Македонија (СЕММ). Во оваа мрежа на организации и институции вклучени се професионалните медиумски и новинарски здруженија, државните и регулаторните тела надлежни за заштита на човековите права, граѓански организации, како и други организации од областа на медиумите и заштитата на човековите права. Листата на овие субјекти ги вклучува: Министерството за внатрешни работи на Република Македонија, Министерството за информатичко општество и администрација, Народниот правобранител на Република Северна Македонија, Академијата за судии и јавни обвинители, Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги, Здружението на новинари на Македонија, Самостојниот синдикат на новинари и медиумски работници, Институтот за комуникациски студии, Македонскиот институт за медиуми, Центарот за развој на медиуми, Хелсиншкиот комитет за човекови права на Република Македонија, Коалицијата Маргини, Фондацијата Метаморфозис, Институтот за истражување на општествениот развој – РЕСИС и Центарот за интеркултурен дијалог.

Во Декларацијата на оваа Мрежа се истакнува дека целта е „превенција на ширењето на говорот на омраза во јавната сфера, зајакнување на професионалното и етичко вршење на новинарската дејност и подигнување на свеста на пошироката популација за негативните последици од говорот на омраза“. Во Декларацијата се додава и дека членките се заложуваат за заедничко континуирано следење на тоа колку е ефикасна домашната правна рамка во спречувањето на говорот на омраза во јавната сфера. Исто така, се посочува потребата и заложбата од „подигнување на свеста на граѓаните за штетните последици од говорот на омраза во јавната сфера и на промовирање на независното, професионално и етичко известување на јавноста, ослободено од дискриминаторски говор и предрасуди, говор на омраза по која било основа, како и говор кој провоцира или поттикнува на омраза и насилство“.

Важно е да се напомене дека Декларацијата се осврнува и на два претходно посочени столба во справување со говорот на омраза, едукацијата и провајдерите на комуникациски услуги, чија вклученост може значително да ја подобри ефикасноста во борбата со говорот на омраза: „Мрежата континуирано ќе се залага за афирмирање на улогата на медиумите, но и на провајдерите на услуги и на социјални мрежи во спречувањето на говорот на омраза и во едукацијата за начините на препознавање на говорот на омраза и неговото разобличување“. Ваквиот приод има големо значење поради посочената сензитивност на постапките за блокирање и отстранување на содржини.

Мултилатералниот и координираниот приод на повеќе организации и институции може да има значајна улога не само во ефикасноста на овие постапки, туку и во транспарентно

дефинирање на условите и правилата за спроведување на овие постапки, а воедно да се избегне нивна потенцијална злоупотреба за сметка на слободата на говорот: „Мрежата ќе работи на развивање механизми за препознавање и пријавување на случаите на говор на омраза до надлежните институции и тела, со цел да се спречи негово понатамошно ширење во јавната сфера и евентуалните штетни последици во општеството“.

Од другите забележителни активности, може да се напомене сервисот на Хелсиншкиот комитет „Злосторства од омраза“¹¹ кој континуирано го следи пријавувањето и известувањата за делата поттикнати од омраза. Покрај информативниот регистар на случаи на овој сервис, достапни се и повеќе извештаи кои нудат повеќе детални информации за справувањето со говорот на омраза.

Исто така, мошне корисен сервис е достапен на веб-страницата „Говор на омраза“ (<http://www.govornaomraza.mk>) кој вклучува информативни содржини, поимник, статистика, интерактивни мапи, како и алатки за пријавување на говор на омраза¹².

Проектот „Слобода на изразување и говор на омраза“¹³, спроведуван од фондацијата Метаморфозис, придонесе за градење капацитети на граѓанскиот сектор и наставниот кадар за препознавање и спротивставување на говорот на омраза на Интернет, преку создавање јавно достапни ресурси и обезбедување платформа за вмрежување и иницирање иницијативи за застапување и подигање на јавната свест. Сервисот е достапен на македонски и албански јазик.

„Безомразно“¹⁴ е информативно–едукативен веб-сервис креиран од Македонскиот институт за медиуми (МИМ), со цел да ги информира граѓаните за говорот на омраза, да го подигне нивото на знаење кај младите, но и кај јавните личности и медиумите, особено за ефектите на говорот на омраза во јавната сфера.

ПРИМЕРИ И ИСКУСТВА ОД ДРУГИ ЗЕМЈИ ВО СПРАВУВАЊЕ СО ГОВОРОТ НА ОМРАЗА

Германија

Проблемите во оваа област во Германија нагло се зголемија по т.н. мигрантска криза од 2015 година, која влијаеше значително да се зголеми нетолеранцијата и говорот на омраза, особено на интернет. Чувството на загрозеност од наплив на мигрантите беше искористено од повеќе политички субјекти, така што „многу политичари отворено демонстрираа антимигрантски ставови во јавните политички дебати, обидувајќи се да се здобијат со политички поени, а германските медиуми изобилуваа со омраза и презир, не само кон

¹¹ <https://zlostorstvaodomraza.com>

¹² <http://www.govornaomraza.mk/reports/submit>

¹³ <http://nemrazi.mk/>

¹⁴ <http://bezomrazno.mk>

мигрантите, туку и кон речиси сите други малцинства во Германија. Поради новонастанатата состојба, медиумите беа принудени да ги отстрануваат коментарите на нивните онлајн платформи¹⁵. Според истражувањата на „Европската агенција за фундаментални права“, злосторствата од говор на омраза од 2015 година во Германија постепено се зголемуваат, а особено злосторствата предизвикани од расизам и ксенофобија, кривични дела на верска и антисемитска основа, дела против лица со друга сексуална ориентација и кривични дела против азилантско сместување¹⁶. Правни инструменти за справување со говорот на омраза во Германија се дефинирани во Кривичниот законик со фокус врз кривични дела поттикнати од омраза, а на национална, расна, етничка или верска основа.

Втор, важен, инструмент е Законот за платформи и мрежи¹⁷ од 2017 година, познат како „NetzDG“, кој се фокусира на регулирање на работата на провајдерите и онлајн платформите, со кои им се наметнуваат строги правила за отстранување на овие содржини од јавната сфера. Преку високи казни се наложува блокирање и отстранување на одредена содржина во рок од 24 часа. Содржината која е вклучена во оваа регулатива ги опфаќа различните форми на говор на омраза, додека овој Закон е честопати критикуван поради опасности од цензура при неговата примена.

Босна и Херцеговина

Говорот на омраза во Босна и Херцеговина е регулиран со Кривичниот законик на Босна и Херцеговина (член 145а), Кривичниот законик на Федерацијата на Босна и Херцеговина (член 163), Кривичниот законик на Република Српска (член 390) и Кривичниот законик на округот Брчко - БиХ (член 160). Во овие законски одредби се предвидуваат затворски казни од 5 до 10 години, зависно од околностите и последиците на самиот говор на омраза (Османчевиќ, стр. 9-10). Според анализите, оваа законска регулатива слабо се имплементира поради тоа што „клучните протагонисти на говорот на омраза се политичари и што судството во Босна и Херцеговина сè уште е непрофесионално и неподготвено да ги проследи и да ги гони случаите на говор на омраза на политичарите и на партиските пропагандисти“¹⁸.

Во обид да се надминат недостатоците во ефикасното спроведување на правната рамка вклучен е граѓанскиот сектор со бројни активности и проекти за справување со говорот на омраза, кој најчесто се манифестира како негирање на геноцид и воени злосторства, омраза кон политички противници и нетолеранција кон лица од различна сексуална определба. Една од водечките улоги во БиХ на овој план го има Советот за печат на Босна и Херцеговина¹⁹, кој има спроведено низа активности за спречување на говорот на омраза и „чија мисија е заштита на граѓаните од непрофесионално известување, заштита на медиумската слобода и заштита на новинарите од политички и други влијанија и притисоци“²⁰. Како дел од спроведените активности на Советот можат да се наведе акцијата „Не сте невидливи“, која вклучуваше „откривање на IP адреси и MAC-адреси и гонење на лицата кои ја вознемируваат јавноста со нивните коментари и ширење говор на омраза, нанесување на штета на поединци и особено нанесување штета на угледот на професионалните интернет портали“²¹.

¹⁵ Article 19 2018: Germany: Responding to 'hate speech', London: Free Word Centre.

¹⁶ Османчевиќ, стр. 7.

¹⁷ Netzwerkdurchsetzungsgesetz, rep.

¹⁸ Исто, стр. 10.

¹⁹ <https://www.vzs.ba/>

²⁰ Исто.

²¹ Исто.

Понатаму, во делот на онлајн медиумите, интересен е податокот дека низ активностите за спречување на говорот на омраза во медиумите, во БиХ е предвидено санкционирање на веб-страниците кои во коментарите содржат говор на омраза или заканувачки пораки²². Една од клучните акции која беше спроведена, а е во врска со моделот на општествено поврзување на главните чинители, е „Стоп за говорот на омраза“²³. Под водство на Советот за печат во оваа мрежа беа вклучени претставници од печатените и онлајн медиумите. Конечно, во БиХ беше оформена „Коалиција за борба против говорот на омраза“ во која се вклучени 11 домашни и странски организации, како и НВО²⁴. Преку веб-страницата на оваа коалиција граѓаните можат да ги пријавуваат случаи со говор на омраза до Омбудсманот на БиХ²⁵. Покрај сите наведени напори и активности, говорот на омраза во БиХ и понатаму е широко присутен во јавната сфера. Аналитичарите, покрај дополнителни подобрувања на законската рамка, препорачуваат и вклучување на судството, полицијата и владините агенции во овие активности. Токму во таа смисла охрабрувачки се резултатите постигнати на планот на општественото поврзување на медиумите, организациите и дел од државните институции. Потребата од нивното понатамошно проширување и поврзување покажува дека овој модел е чекор во вистински правец за ефикасно справување со говорот на омраза.

Албанија

Говорот на омраза, иако не е заведен под овој назив, *de jure* е инкорпориран во албанскиот Кривичен законик во „Дел III - Кривични дела против јавниот ред и безбедност“. Во Дел III, член 266 подетално се кривично дефинирани повиците за меѓунационална омраза и други аспекти на говорот на омраза. Одредбите на Кривичниот законик предвидуваат кривично дело „поттикнување на национална и расна омраза“. Во член 265, пак, се наведува дела „поттикнување омраза и конфликти на расна, национална или верска основа се казнува со парична казна или затвор до десет години“. Член 266 прецизира дека „загрозување на јавниот ред со поттикнување на омраза против групи од општеството преку навредување и оцрнување, предизвикување насилство или други дела против нив, се казнува со парична казна или затвор до пет години“. Според истражувањата²⁶, нотирани се клучните причини за говорот на омраза во јавната сфера, (а) политичарите како примарен извор на говор на омраза и поврзани наративи, како дел од поларизирачката политичка комуникација, (б) содржината од корисниците на социјалните мрежи и посетителите на онлајн медиумите, во форма на лични објави и коментари. Во најголем број на случаи не се филтрираат овие содржини на онлајн медиумите, што овие содржини релативно лесно циркулираат во јавниот комуникациски простор. Некои од најчестите методи за справување со овие појави се мониторинзите на медиумите од страна на граѓанските организации во чиј фокус е говорот на омраза. Втор по важност и застапеност тип на активности се јавните кампањи, водени главно од независните организации и граѓанскиот сектор, а во кои периодично се вклучени и одредени јавни институции во Албанија. Во регулаторното тело за аудио-визуелни медиуми оформен е Совет за пријави и поплаки, чија должност е да ги прима и да ги разгледува различните пријави од оваа област, пред сè од аспект на етичкото комуницирање и професионалното информирање на граѓаните.

²² Кривичен законик на БиХ: XV - Глава 15, кривични дела против слободата и правата на човекот и граѓанинот. Кривичен законик на ФБиХ и Кривичен законик на РС: XVII - Глава 17, кривични дела против слободата и правата на човекот и граѓанинот.

²³ <https://www.vzs.ba/index.php/projekti/stop-govor-mrznje>

²⁴ Османчевиќ, стр. 11, <https://www.diskriminacija.ba>

²⁵ <https://www.ombudsmen.gov.ba>

²⁶ Londo, Ilda (2020), „Hate speech, propaganda and disinformation in Albanian media“, SEENPM, Tirana, Peace Institute, Ljubljana and Albanian Media Institute, Tirana, стр. 28-29.

Во декември 2019 година беше усвоен „Меморандум на разбирање за борба против говорот на омраза“, под координација на Омбудсманот на Република Албанија, кон кој се приклучија неколку институции во земјата, како и неколку независни организации од областа на анти-дискриминацијата и човековите права. Со овој чин беше оформена „Алијансата против омразата“ во која покрај другите учествуваат Омбудсманот, Националниот комесар за заштита од дискриминација, регулаторното тело за аудиовизуелни медиуми како и Медиумскиот совет на Албанија²⁷. Како клучни цели на „Алијансата“ се наведени:

- ▶ Развивање материјали за подигнување на свеста и промовирање на различноста и слободата на изразување, во форма на информативни брошури, извештаи и јавни кампањи насочени кон широка публика од земјата.
- ▶ Зајакнување на соработката со други стратешки организации и агенции кои имаат важна улога во борбата против дискриминацијата како што се Министерството за образование, млади и спорт, провајдери на интернет услуги, новинарски организации, граѓански организации, здруженија за заштита на потрошувачи, и др.
- ▶ Поддршка на партнерските организации во идентификување на ефективни механизми за борба против говорот на омраза врз основа на најдобрите европски практики, вклучително и идентификување на ефикасни механизми за подобрување на споделувањето информации и обуки на кадарот.
- ▶ Медиумскиот совет на Албанија²⁸ ќе го мониторира говорот на омраза во Парламентот на Албанија, со цел да се подобри ефикасноста во сузбивање на говорот на омраза во јавната сфера.

²⁷ Алијансата против омраза“ е поддржана преку заедничкиот фонд на Европската унија и Советот на Европа, односно 'Horizontal Facility for the Western Balkans and Turkey, Phase II'; како и програмата "Promotion of Diversity and Equality in Albania" и "Freedom of Expression and the Media (JUFREX)".

²⁸ <https://kshm.al/en/about-us/history/>

ЗАКЛУЧОЦИ И НАСОКИ ЗА УНАПРЕДУВАЊЕ НА ОПШТЕСТВЕНОТО ПОВРЗУВАЊЕ ВО СПРАВУВАЊЕТО СО ГОВОРОТ НА ОМРАЗА

Справувањето со говорот на омраза се потврдува како сложен потфат кој бара ангажираност на повеќе општествени нивоа и активна вклученост на голем број чинители. На меѓународен план, покрај активностите за градење широк консензус и вклученост на што поголем број земји, сè повеќе се наметнува потребата од соработка помеѓу државите и хармонизацијата на законодавствата²⁹.

Потребата од хармонизација и координација се пресликува и на национално ниво, на рамниште на домашните институции и чинители³⁰. Поврзувањето на општествените чинители за спречување на говорот на омраза има голема важност, затоа што на тој начин се демонстрира општествена обединетост за спречување на оваа појава, што влијае демотивирачки како на произволните, така и на организираниите употреби на говорот на омраза. Факторот на консензуалност околу ова општествено прашање, исто така, влијае позитивно и афирмативно за консолидирање и унапредување на вредностите кои се бранат, како што се толеранцијата и општествениот дијалог во овој случај. Дополнително, општественото поврзување дава насоки и мотивација за вршење легитимен притисок од јавен интерес врз општествените чинители кои се задолжени да го спречуваат и да го санкционираат говорот на омраза, односно да не им се дозволи бавност во работата или игнорирање на проблемите од оваа област. Не помалку важно во овој модел е поставувањето на правила и практики за отворена комуникација и размена на информација на сите оние кои можат да придонесат во борбата со говорот на омраза. Поврзувањето го олеснува и го зајакнува општествениот дијалог за овој сериозен проблем.

Подобрувањето на правните инструменти во борбата со говорот на омраза е многу важен процес во системското справување со овој проблем и тој треба постојано да биде отворен за надградување. Сепак, успешното спроведување и примената на системските правни решенија е тесно поврзано со активностите и поврзаноста на клучните субјекти. Нивната соработка, во голема мера, го олеснува успешното применување на законите и ја зголемува ефикасноста во справувањето со оваа појава. Во моделот на општественото поврзување и вклученост, покрај неговата широчина, односно бројот на институции и организации кои се поврзани и соработуваат меѓусебно, клучно е и пронаоѓање на вистинските релации во делот на директната соработка на главните субјекти кои можат да придонесат во борбата со говорот на омраза. Од претходно спомнатите примери, видно е дека постојат различни приоди и

²⁹ Совет на Европа, Протокол за говорот на омраза на Интернет, 2003 година.

³⁰ Орданоски, стр 7-8, „Анализата на проблемот за ширењето на говорот на омраза упатува на тоа дека е потребна повисока општествена синергија за пристапување кон овој сериозен и реален општествен проблем. Потребен е долгорочен ангажман и предаденост не само на надлежните државни органи кои се задолжени за следење, превенција и санкционирање на онлајн говорот на омраза, туку и подигнување на јавната свест и уште поголема координација во граѓанскиот сектор за делотворна општествена акција“.

стратегии во справувањето со говорот на омраза. Па, така, на пример, во Германија главниот фокус е на инфраструктурно-сервисниот столб, односно зголемен притисок врз провајдерите и сервисите во отстранување на содржините со говор на омраза. За С. Македонија важно е паралелно со зајакнувањето на општествената поврзаност и вклученоста на институциите и организациите, да се детектираат приоритетните релации за соработка во изведување на неопходните активности кои видливо ќе ги подобрат состојбите со говорот на омраза во општеството.

Графикон 1: Општествени столбови за справување со говорот на омразата

Можностите на овој план се бројни, па само како илустрација можат да се наведат неколку меѓу-институционални и меѓу-организациски релации кои, доколку се активираат или унапредат, можат сериозно да придонесат во зголемувањето на ефикасноста во борбата со говорот на омраза. Со оглед на тоа што во С. Македонија, за жал, опстојува злоупотребата на говорот на омраза во политички цели, во моделот на општествена поврзаност препорачливо е поактивно да се вклучат политичките субјекти, односно политичките партии и организации. Со нивно вклучување и обврзување кон заложбите, но и активностите во борбата против говорот на омраза, политичките субјекти може полесно да се подложат на одговорност пред граѓаните, но и јавен притисок, ако е тоа неопходно, во потврдени случаи на користење на говор на омраза во политички цели. Некои од потенцијалните решенија на овој план можат поконкретно да се инкорпорираат во Кодексот за фер избори, на ниво на активностите во Собранието и собраниските комисии или, пак, во форма на обврзувачки декларации. Соработка со подмладците на политичките партии во едукативни програми и обуки, овозможени од институциите и граѓанскиот сектор, се само некои од потенцијалните активности кои можат позитивно да влијаат за подобрување на состојбите.

Во делот на инфраструктурно-сервисниот столб преку поврзување, обуки и соработка со провајдерите на комуникациските услуги, може да се подобри довербата и ефикасноста во филтрирањето на содржините со говор на омраза во онлајн сферата, но и споделување на одговорноста и координацијата, со цел да се спречат злоупотреби, како, на пример, цензурата. Поврзувањето и вклученоста на повеќе субјекти за овој дел од системот, во голема мера, би ја подобрило ефикасноста во борбата со говорот на омраза. Преку изработка на протоколи за комуникација и споделување информации, креирање на одговорни лица или координативни групи, исто така, може да се зајакне ефикасноста во потиснувањето на говорот на омраза. Социјалните мрежи и другите платформи се под постојан притисок да ја подобруваат својата ефикасност во борбата со дезинформациите³¹ и говорот на омраза³² кој

³¹ <https://www.facebook.com/formedia/blog/working-to-stop-misinformation-and-false-news>

³² <https://www.facebook.com/business/news/sharing-actions-on-stopping-hate>

се објавува на нивните платформи. Клучниот процес кои тие го спроведуваат се однесува на подобрување на ефикасноста во отстранување на содржините со говор на омраза и филтрирање на негативните содржини кои нема да ја нарушат слободата на говор. Овој деликатен баланс тие се обидуваат да го постигнат преку комбинирање на подобрен модел на алгоритамско детектирање и филтрирање на содржини со говор на омраза и развивање на мрежа на регионални и локални партнерски организации кои учествуваат во проверката на пријавените случаи. Вмрежувањето, како модел, се потврдува и кај нив како еден од основните приоди во подобрување на состојбите со говорот на омраза на социјалните мрежи.

Како пример на успешно поврзување на повеќе субјекти може да се спомене „Мрежата за медиумска писменост³³“, иницирана од АВМУ, а во која се членки неколку организации: Македонски институт за медиуми, Совет за етика на медиумите во Македонија, Младински образовен форум, и други. Во проектните активности на оваа Мрежа во фокус е медиумската писменост, што, меѓу другото, подразбира и адресирање на говорот на омраза. Моделот на општествено поврзување во овој случај се покажува како особено корисен и успешен.

Во делот на образовниот столб, поврзувањето на клучните актери, на пример, образовните институции и граѓанскиот сектор може да креираат значителни образовни ресурси, алатки и содржини кои потоа можат да се вклучат во едукациски активности (на пример, „воведување на конкретни образовни содржини во нивоата на основно и средно образование кои ќе се однесуваат на комуникацијата на интернет и низ социјалните мрежи со посебен осврт врз феноменот на слободата на говорот и нејзиниот антипод – ширењето говор на омраза³⁴“).

Општественото поврзување може значително да придонесе во делот на медиумскиот столб во справување со говорот на омраза, како, на пример, со активности за поддршка на Регистарот на професионални онлајн медиуми и унапредување на саморегулацијата на медиумите. Претходно наведените насоки и препораки се само некои од широката палета на можности кои општественото поврзување и вклучување на поголем број активни чинители ги отвора во земјава. Она што се издвојува како заклучна порака на оваа анализа е тоа дека сериозноста и комплексноста на одредени општествени проблеми, како што, секако, е тој со говорот на омраза, бараат не само континуирано јакнење на свеста во општеството за тој проблем, туку е потребно јакнење на свеста и за одговорноста, особено на одредени субјекти во општеството, во тоа не само декларативно да се поддржуваат активностите против говорот на омраза, туку и да се земе активно учество во активности на ова поле и да се даде придонес во овој важен процес и потфат.

³³ <https://mediumskapismenost.mk/clen-na-mrezata/>

³⁴ Орданоски, стр. 9

www.semm.mk